

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.30.19>

ПРИНЦИПИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН І ПРЕКУРСОРІВ

Тригуб Сергій Миколайович,
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

Розвиток сучасного українського суспільства, зокрема, й щодо його демократизації та гуманізації, передбачає орієнтацію нашої держави на встановлення єдиних загальнолюдських принципів і стандартів, на їх природні засади, що є важливими для всього світового співтовариства.

Питання розвитку суспільних відносин у будь-яких сферах життєдіяльності суспільства стали пріоритетними завданнями у формуванні основних програм та концепцій державного розвитку України, яка, знаходячись у стані війни з російською федерацією, особливу увагу приділяє кризовим явищам, що виникають із нестабільності розвитку суспільства.

Принципи повинні слугувати і відповідати інтересам суспільства, все більш ставати інструментом захисту інтересів особистості. У процесі аналізу принципів розкриваються їх позитивні можливості з точки зору багатофункціональності та призначення.

Належна характеристика протидії незаконному обігу наркотичних засобів неможлива без дослідження стійкого фундаменту регулювання, яким, у свою чергу, виступають першооснови, основні правила, положення, за якими діє регулююча система-принципів.

У статті проаналізовано поняття «принципи», визначено, що принципи- це система основних ідей, що відображають сутність та значення явища, а також визначають його спрямованість. Система принципів поділяється на два види: загальні та спеціальні.

Загальні принципи – це основні начала, які визначають найбільш суттєві риси щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, їх зміст та особливості поширюються на всі галузі права незалежно від характеру і специфіки регулювання ними суспільних відносин. Спеціальні принципи- це базові положення, які безпосередньо впливають на оптимальність кожного з видів.

У зв'язку із цим, саме визначення та характеристика фундаментальних положень та ідей, тобто принципів, зокрема в питаннях, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів дасть можливість ефективніше здійснювати подальше запобігання цьому явищу в усіх сферах суспільних відносин.

Визначальною метою і головним призначенням протидії є запобігання вчиненню правопорушень, усунення умов, що сприяють скоєнню протиправних діянь у аналізованій галузі.

Ключові слова: принципи, правові ідеї, незаконний обіг, наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, суб'єкти протидії.

PRINCIPLES OF COMBATING ILLICIT TRAFFICKING IN NARCOTIC DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES AND PRECURSORS

Tryhub Serhii Mykolaiiovych,
(Odesa State University Of Internal
Affairs, Odesa, Ukraine)

The development of modern Ukrainian society, in particular, in terms of its democratization and humanization, presupposes the orientation of our state towards the establishment of common human principles and standards, on their natural principles, which are important for the entire world community.

The issues of development of social relations in any spheres of society have become priority tasks in the formation of the main programs and concepts of state development of Ukraine, which, being in a state of war with the Russian Federation, pays special attention to the crisis phenomena arising from the instability of the development of society.

Principles should serve and meet the interests of society, increasingly becoming a tool for protecting the interests of the individual, including in crisis situations. In the process of analyzing the principles, their positive capabilities in terms of versatility and purpose are revealed.

Proper characterization of counteraction to illicit trafficking in narcotic drugs is impossible without studying the stable foundation of regulation, which, in turn, is the fundamentals, basic rules, provisions by which the regulatory system operates – principles.

The article analyzes the concept of «principles», it is determined that principles are a system of basic ideas that reflect the essence and meaning of a phenomenon, as well as determine its direction. The system of principles is divided into two types: general and special. General principles are the basic principles that determine the most essential features of combating illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and precursors, their content and features, apply to all branches of law, regardless of the nature and specifics of their regulation of social relations. Special principles are the basic provisions that directly affect the optimality of each of the types.

In this regard, the very definition and characterization of fundamental provisions and ideas, i.e. principles, in particular in matters related to illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and precursors, will make it possible to more effectively prevent this phenomenon in all spheres of social relations in general.

The defining goal and the main purpose of counteraction is to prevent the commission of offenses, to eliminate the conditions conducive to the commission of illegal acts in the analyzed industry.

Key words: principles, legal ideas, illicit trafficking, narcotic drugs, psychotropic substances, precursors, subjects of counteraction.

Постановка проблеми. При аналізі питань протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів важливе значення має з'ясування її принципів. В юридичній літературі це питання, не зважаючи на його актуальність, так і не отримало належного теоретичного осмислення, хоча деякі його аспекти в межах більш широкого поняття науковцями досліджені.

Протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів будується відповідно до певних правил та принципів. Принципи є керівними, основоположними началами, що визначають правила поведінки суб'єктів протидії явища, що аналізується.

Дослідженню принципів запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів присвятили свої праці вітчизняні

науковці: А. М. Волощук [1], А. В. Галюк, Р. Р. Грень, Н. А. Лужецька, С. М. Павкович, К. О. Пристінська [2], О. М. Шевчук [9], Х. П. Ярмакі та ін. Однак, незважаючи на зростаючу інтенсивність наукових досліджень, присвячених питанням даної проблематики, багато питань й дотепер залишаються дискусійними.

Принципи виявляються в системі факторів, які зумовлюють розвиток того або іншого явища. Вони ґрунтуються на загальних ідеях, методах та формах публічного адміністрування у сфері адміністративно-політичної діяльності, є одним з його основних чинників. Проте запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів мають й свої особливості, що залежать насамперед від характеру державних завдань та функцій щодо забезпечення суспільній безпеці, системи компетентних органів, змісту їх діяльності. Саме зазначене обумовлює доцільність дослідження даної проблематики як окремого інституту права.

Мета статті – проаналізувати принципи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Виклад основного матеріалу. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (далі по тексту – протидія НОНЗПРiП) являє собою одне із пріоритетних напрямків діяльності органів державної влади, правоохоронних органів, а також громадських організацій. Під час ведення на території України воєнних дій, спостерігається ситуація постійного збільшення масштабів та темпів наркоматизації населення, що веде до зростання кількості правопорушень, пов'язаних з наркотиками, появи наркосиндікатів, організованої системи дилерської мережі, використання телекомунікаційних мереж для розповсюдження наркотичних засобів [2, с. 9].

Перш ніж перейти до дослідження принципів протидії НОНЗПРiП доцільно звернутися до аналізу поняття принципи, що сприятиме поглибленому їх розумінню у зазначеній сфері, оскільки останні є органічною частиною вищезазначених категорій.

Хоча питанням дослідження природи та сутності принципів приділялася увага багатьох учених у різних галузях наук, зупинимося на деяких аспектах характеристики даної дефініції.

В юридичних енциклопедичних джерелах принципи (від фр. «principe», lat. «principium» – начало, основа) визначаються як: «(а) основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього й міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації; (б) внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей...» [3, с. 110, 111].

Скакун О. Ф. визначає принципи, як сукупність основних вимог до певного процесу (явища, предмету), котрі віддзеркалюють їх сутність [4, с. 319].

Принципи характеризуються як сукупність загальних ідей, які визначають сутність того або іншого явища та його призначення в суспільстві. Вони відображають закономірності того чи іншого явища та являють собою найбільш загальні норми, що поширюються на всіх суб'єктів, таке міркування відносно принципів має Свиридчук Н. П. [5, с. 122].

На думку Колодія А. М. принципи це – відправні ідеї буття, які відображають найважливіші підвалини і закономірності, є сутністю і утворюють риси того або іншого явища, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загально значимістю [6, с. 118].

Сучасні вітчизняні фахівці у сфері права наголошують на тому, що принципи – це основні найбільш загальні положення, закріплені законом як вихідні засади, тобто керівні нормативні вимоги, загальні норми [7, с. 13].

Рябченко О. П. розглядає принципи у теорії управління як закономірність, взаємозв'язок системи онтологічних елементів, що характеризуються об'єктивністю й універсальністю [8, с. 30].

Так, Волощук А. М. принципи адміністративно-правового регулювання протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів поділяє на два види: загальні і спеціальні [1, с. 63].

Юдін В. М., аналізуючи принципи діяльності органів наркоконтролю поділив їх на загальні й спеціальні [9, с. 130]. Такий поділ, вважаємо, доцільно застосувати і в цьому дослідженні щодо принципів протидії НОНЗПРіП.

Так, Волощуком А. М. в своєму монографічному дослідженні [1, с. 63] до загальних принципів віднесено: законність, об'єктивність, гласність, публічність, гуманізму, верховенства права, плановість, комплексність, участь громадян та їх об'єднань у протидії незаконному обігу наркотиків; до спеціальних принципів: наступальність, конспіративність, поєднання гласних і негласних заходів щодо протидії незаконному обігу наркотиків та залучення конфідентів.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 липня 2013 р., № 735-р схвалено «Стратегію державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року» [10], в якій підкреслюється: політика щодо наркотиків ґрунтується на таких основних принципах: 1) законність; 2) дотримання прав людини; 3) відкритість і координованість наркополітики; 4) доступність наркотиків для медичних і наукових цілей; 5) дієвість і системність боротьби з наркобізнесом та контрабандою; 6) науково обґрунтований підхід до профілактики й лікування наркоманії; 7) участь громадськості у виробленні й реалізації наркополітики; 8) належне виконання взятих міжнародних зобов'язань.

Що стосується системи принципів протидії, то до них віднесено:

а) загальні принципи правового режиму – це основні начала, які визначають найбільш суттєві риси протидії НОНЗПРіП в цілому, їх зміст та особливості, поширюються на всі галузі права незалежно від характеру і специфіки регульованих ними суспільних відносин; частину загальних принципів (законність, дотримання прав людини) закріплені в Конституції України;

Проте, для ефективної протидії НОНЗПРіП важливу роль відіграють його спеціальні принципи, такі базові положення, які безпосередньо впливають на оптимальність кожного з видів.

б) спеціальні принципи протидії НОНЗПРтаП (міжгалузеві, галузеві та інституційні) [11, с. 135], доповнюють загальні.

Аналізуючи поняття принципів, як правової категорії, принципів протидії НОНЗПРіП можливо визначити наступне:

Під принципами протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів слід розуміти логічно впорядковану систему ідей, положень, які за допомогою критеріїв вибору, що містяться в них, адекватно відображають об'єктивні закономірності протидії і тією чи іншою мірою закріплені у нормативних актах.

Принципи ПНОНЗтаП можливо поділити на: а) загальні: 1) законності; 2) верховенства права; 3) гласності; 4) дотримання прав людини; 5) плановості; 6) науковості; 7) інноваційності і відкритості до змін та б) спеціальні: 1) взаємодія суб'єктів протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів; 2) наступальності; 3) поєднання гласних і негласних заходів; 4) оперативності; 5) компетентності.

Розкриємо вказані принципи.

Законність є вимогою суворого і неухильного дотримання, виконання і застосування права виконує досить різноманітні функції: вона є методом і принципом діяльності всіх суб'єктів права; виступає в якості загального конституційного обов'язку дотримуватись

законів (ч. 2 ст. 6 Конституції України); на практиці спрямована на забезпечення реалізації цінностей права і досвіду юридичної діяльності; покликана забезпечити легітимність юридичних вимог у правотворчості і правозастосуванні [12, с. 35].

Принцип верховенства права, як один із конституційних принципів, визначає зміст і спрямованість діяльності державних органів, зокрема суб'єктів протидії НОНЗПРiП, в тому числі і органів Національної поліції України. Значення принципу верховенства права полягає в тому, що суб'єкти протидії визнають право як найвищу цінність, що забезпечує права і свободи приватних осіб та публічний інтерес суспільства [13, с. 41].

Принцип гласності полягає у відкритості інформації щодо реалізації комплексних програм та відповідних заходів щодо протидії поширенню наркоманії і злочинності, пов'язаної з НОНЗПРiП, проведення з населенням профілактичної роботи із запобігання виникненню наркотичної залежності [1, с. 64].

Дотримання прав людини- цей принцип базується на «людиноцентриській» ідеології, згідно з якою держава має дбати про інтереси громади, тобто діяти на «благо людини», за допомогою всебічного забезпечення пріоритету її прав, свобод й інтересів у сфері діяльності органів публічної адміністрації, в тому числі суб'єктів протидії НОНЗПРiП [14, с. 57].

Реалізація принципу плановості протидії НОНЗПРiП забезпечує чітку й послідовну роботу за різними складниками такої протидії. Наприклад, ДСКН щорічно складає плани проведення перевірок ліцензіатів за дотриманням Ліцензійних умов здійснення господарської діяльності, пов'язаної з культивуванням рослин, включених до Таблиці І Переліку, з розробленням, виробництвом, виготовленням, зберіганням, перевезенням, придбанням, реалізацією (відпуском), ввезенням на територію України, вивезенням з її території, використанням і знищенням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до цього Переліку [15].

Принцип науковості виявляється у змісті самих різних сторін адміністративної діяльності у сфері протидії НОНЗПРiП і полягає у прагненні суб'єктів протидії приймати найбільш ефективні заходи на підставі логічного усвідомлення, надбаного протидії. Нові завдання, обумовлені дією режиму воєнного стану, сучасним рівнем розвитку суспільства і поставлені урядом, вже не можна вирішувати старими методами, без докорінного поліпшення всієї організаторської роботи.

Принцип інноваційності і відкритості до змін. Потреба імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої, не залишає інших варіантів для Національної поліції України, як здійснювати адміністративну діяльність через трансформацію (запозичення) наукових досліджень і публічних управлінських розробок у практику публічного адміністрування, використовуючи нові підходи щодо надання адміністративних послуг і здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності з метою адаптації їх до стандартів ЄС та подальшого розвитку. Українська публічна адміністрація має працювати більш відкрито, активно обмінюватися інформацією з державами-членами ЄС, прищеплювати високі європейські цінності та застосовувати формальні процедури публічного управління та технічного забезпечення публічного адміністрування [13, с. 47].

Взаємодія суб'єктів протидії НОНЗПРiП, психотропних речовин та прекурсорів, хоча і віднесено нами до спеціальних принципів, але має велике значення для протидії. Оптимальне використання можливостей взаємодіючих у сфері протидії НОНЗПРiП суб'єктів припускає, насамперед оптимальну кількість учасників взаємодії, яка дозволить успішно впоратися з поставленим завданням (своєрідна норма керованості при взаємодії). Взаємодія у сфері протидії НОНЗПРiП цілеспрямованого характеру, зосереджує зусилля її учасників на вирішенні важливих задач, об'єднуючи їх дії.

Принцип поєднання гласних і негласних заходів проявляється в практичній діяльності суб'єктів протидії НОНЗПРiП. Суб'єкти протидії можуть здійснювати гласні заходи, щодо запобігання, наприклад, прийняття та розробка нормативних актів в аналізованій галузі, проведення бесід виховного та ознайомчого характеру, заходи профілактики та ін. Вказаними суб'єктами можуть організовуватись і проводитись негласні заходи: оперативні закупки, перекриття нелегальних поставок, втілення в злочинне середовище агентурного апарату та ін. Саме поєднання гласних і негласних заходів можуть бути самими ефективними. Так, отримавши офіційну інформацію про очікувану поставку наркотичних засобів по вказаній адресі, суб'єкт протидії може здійснювати для перевірки негласне спостереження, з метою фіксації протиправних діянь і затримання правопорушника гласно, офіційно. Вибір форм поєднання гласних і негласних методів залежить від конкретних обставин, визначається самим суб'єктом протидії.

Принцип оперативності означає, що суб'єкти протидії НОНЗПРiП повинні швидко вживати необхідних заходів, щоб не порушувати процес функціонування об'єкта протидії [9, с. 139].

Принцип компетентності полягає в тому, що суб'єкти протидії мають володіти достатнім рівнем комплексу професійних знань, умінь, властивостей і якостей та здатні до здійснення оптимального й ефективного публічного адміністрування у сфері протидії НОНЗПРiП.

Варто зазначити, що приведенний перелік принципів протидії НОНЗПРiП не є повним та й не може бути таким. Зараз продовжується формування системи принципів, значення яких полягає в тому, що вони є орієнтиром у нормотворчій діяльності, а на їх основі повинна передбачатися мета й встановлюватися завдання протидії незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Список використаних джерел:

1. Волощук А.М. Державно – правова політика протидії незаконному обігу наркотиків в Україні: монографія. Одеса. ОДУВС, 2012. 328 с.
2. Пристінська К.О. Організаційно-правові засади взаємодії органів публічної адміністрації щодо запобігання незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2021. 181 с.
3. Юридична енциклопедія: В 6-ти т. Т. 5: П-С. / голова ред-кол.: Ю.С. Шемшученко. К.:Укр. енцикл., 1998. 2003. 736 с.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. *Енциклопедичний курс*. Харків: Еспада, 2006. 776 с.
5. Свиридюк Н.П., Цюприк Н.О. Принципи адміністративно-правового регулювання у сфері гендерної політики держави. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса, ОДУВС. 2017 № 3. С. 121–125, с. 122.
6. Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис. на здобуття ступеня д-ра. юрид. наук: 12.00.01; 12.00.02. Київ, 1998. 391 с.
7. Альперт С. А. Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти: *конспект лекцій*. Національна юридична академія України, 1995. 28 с.
8. Рябченко О. П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: монографія за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Університет внутрішніх справ, 1999. 304 с.
9. Шевчук О. М. Адміністративно-правове регулювання державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в Україні: дис. на здобуття ступеня д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.07 Харків, 2016. 485 с.
10. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 р., № 735-р // Офіц. вісн. України. 2013. № 76. Ст. 2829.

11. Давидов Д.О. Процесуально-правовий режим: теоретико-прикладні засади : дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2019. 234 с.
12. Настюк В. Я., Белевцева В. В. Адміністративно-правові режими в Україні : *монографія* Харків. Право, 2009. 128 с.
13. Адміністративне право України. Повний курс : *підручник* / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
14. Авер'янов В. Б. Утвердження принципу верховенства права у новій доктрині українського адміністративного права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 11. С. 57–70.
15. Про затвердження Порядку придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.2013 р. № 333. *Офіційний вісник України*. 2013. № 37. Ст. 1303.